

dec pa keltski element. (Dr. Fried. Kenner v »Wiener Numismat. Zeitschrift«, Bd. 27, str. 76.). Objednem naj bi ta novce spominjal na slavno in veliko preteklost celega keltskega plemena. Knez Nonnos nam je v ostalem popolnoma neznan, ker se je ohranil njegov spomin edinole na novcih, ki nosijo njegovo ime.

Tako živi v teh novcih tudi spomin na preteklost naše zemlje.

Slednjič omenimo še nekatere znamenitnejše najdbe teh novcev, ki se omenjajo v numizmatični literaturi: L. 1776. se je našlo v Bratislavi 44 novcev panonske lige z imeni Biatec, Nonnos in Cobrovoramus. En novce je bil brez imena. L. 1855. so našli v Deutsch-Jarendorfu (Gradiščansko) 27 zlatnikov in 102 srebrnika, med njimi 43 z imenom Nonnos; l. 1880. pa v Simmeringu 26 velikih srebrnih novcev, med katerimi se je nahajalo 8 novcev kneza Nonnosa. Večino teh novcev hranijo dunajski muzeji. Razventega poseduje numizmatik Miller v. Eichholz en Nonnosov novce iz Siebenbrunna. Forrer pa ima 2 Nonnosa, enega iz Deutsch-Jarendorfa, drugega z retrogradnim napisom neznan od kod. Skupno število doslej znanih Nonnos-novcev je okoli 60—70. Iz tega izhaja, da ima novce tudi za naš muzej veliko numizmatično vrednost.

Egon Baumgartner in dr. V. Travner.

Slovstvo.

Karlovesek Jože: Slovenska hiša. Ljubljana 1927—1928. 4°. 2 zv. — I.: str. 2+XIII. — II.: str. 15+IV+XXXVIII+I.

Hrvatski inženjerji in arhitekti so pred vojno izdajali bogato gradivo, ki bi naj omogočilo hrvatskemu stavbeniku praktično uporabljati domače motive. Enako stremjenje je rodilo l. 1927. in 1928. svoj sad tudi pri nas z izdajo dveh (najbrž) zaključnih delov »Slovenske hiše«, od katerih obravnava prvi stavbne motive, drugi pa stavbe in pohištvo.

Prvi del ima 13 listov arhitektonskih motivov in poldrugo stran uvoda. Iz tega nam jasno stopi pred oči dejstvo, da ni imel avtor pri celem delu etnografske ali znanstvene ambicije, ampak izrazito tehniško-informativno. Podal je našim tehnikom obilico motivov, katere lahko praktično uporabljajo. Vprašanje pa je, ali so ti motivi res narodni, to je, ali so oni idejno in praktično duševna last našega človeka, ali so ponarodeli in ali so mogoče obrtnega ali industrijskega izvora. Radi tega bi bil nujno na mestu znanstveno zasnovan daljši tekst. Naš stavbenik in arhitekt mora s sigurnostjo znati, ali ima opraviti z narodnimi ali ponarodelimi motivi, ali pa s takimi, katere je smotrno rodila obrt ali industrija. Avtor je n. pr. naslovil str. 11. in 12.: Umetna ključavničarska dela na Slovenskem. Vprašanje za nas bo, odkod izvirajo ta dela, pod čegavimi vplivi so se razvila. Saj so vendar v Sloveniji do nedavnih časov nadomeščali po deželi kovinaste ključavnice leseni zapahi. Kombinacija zapaha in ključavnice na naših kmetijskih poslopih iz prehoda osemnajstega v devetnajsto stoletje šele vodi h kovinasti ključavnici. Ta je izraz novega tovarniškega vpliva na našega kmeta in tako prav vse razen tečajev in kar je z njimi v zvezi; samo to je ustvarjal naš človek. Mreže v oknih so v najboljšem slučaju ponarodele, svoj izvor in raz-

voj pa imajo v mestih. Križi izvirajo iz baročne, manj iz gotske cerkve. Iz cerkve izvirajo tudi razni zidarski motivi, v kolikor niso profanega mestnega izvora; iz mesta in iz cerkve izvirajo tudi mnogi tesarski motivi. Če dodamo cerkvi in mestu še grad, imamo takoj podan izvor naših stavbnih ali bolje arhitektonskih motivov.

S tem pa nikakor ne trdim — analogno nekaterim našim glasbenikom — da narodnega stavbarstva in narodne arhitektonike pri nas ni. Temeljni problem je tu v materialu, ostali so bolj ali manj vzporedni. Eliminiram hišo sredozemskega tipa, katere se tudi avtor ne dotakne. Našo slovensko hišo je gradil naš človek v alpskem tozemlju v toliko, v kolikor je lesena ali mešana; v srednjepodonavskem ozemlju pa, kolikor je nabita, in v njenih raznih variantah. Zidano hišo pa je na Slovenskem gradil strokovni obrtnik, ki je prinesel svoje znanje v našo vas iz prakse, iz mesta itd. V leseni hiši se je naš kmet izživljal stavbarsko v konstruktivnih oblikah večjega obsega. Dekoracija se pojavlja v izrazitih minijaturah, ki se osredotočajo na gotove točke hiše, na gotove dele pohištva in na orodja; in to na tisto, s čimer ima ali največ ali najmanj opravka. Kompozicija stopa v ozadje. Pri nabiti hiši pa se umetnostno izživlja naš človek v plastiki preprostih stukatur, v zunanosti pa v enotnem barvnem dekoriranju hiše. Arhitektonike, dekoracije itd. zidane hiše pa ni reševal naš kmet, ampak pod strokovnimi in to redno tujimi vplivi stoječi obrtnik, ki pa v njej ni oblikoval lastnih, ampak mestne motive. Slovenski obrtnik se je ustavil pred ustvarjanjem samoniklih motivov na zidani hiši prav tako, kot ne ve danes moderni arhitekt z betonom v naši provinci ne kod ne kam. Delna izjema obstoji samo v ozemlju nabite hiše.

Narodnega motiva prav gotovo ne predstavlja sporadično se nahajajoča, pred par sto leti po mestni mreži povzeta mreža na oknu kmetске hiše ali maskirana herma, četudi se je v pokrajini vzdržala in od tam izrinila na korist tovarniškim izdelkom mnoge stare primitivno preproste motive. Narodni motivi so oni, ki sami, kot tudi v kompoziciji ustvarjajo harmonično in sestavno enoto s pokrajino in ljudskim značajem. Pokrajina in ljudski značaj pa se po kulturnih vidikih razvijata; tako se razvijajo tudi v narodu porojeni ali po narodu prevzeti motivi in vsled tega je kljub vsej narodni kmetški konservativnosti ugotovitev razvoja nujno potrebna stvar in šele na podlagi razvoja bi se lahko ugotovil pojem narodnega motiva. Ravno radi kulturnega razvoja tako pokrajine, kot ljudskega značaja ni predstavljalo narodnega motiva pred sto leti ono, kar ga predstavlja danes; tu pa nastopi vprašanje, ali sploh še lahko danes govorimo o narodnih motivih. Kajti ali imamo še sploh naš stavbarski narodni okus in ali ga ni pregnala obenem s patrijarhalnostjo iz naše vasi moda z moderno reklamo? Brez odgovora na vprašanje glede našega narodnega okusa pa ne moremo rešiti vprašanja obstoja in lastnosti naših narodnih motivov in obratno. Efektivizem pa, katerega opažamo zlasti na lesenih poslopih, je znak splošnega preprostega okusa. Stavbarska narodna umetnost se zato zelo težko primerja z narodno pesmijo. Narodni pesnik je ugodil svoji duševni potrebi in svojemu čustvu, ko je izrekel in zapel pesem. Narodni umetnik pa je najprej ugodil praktični potrebi in je postavil hišo ter jo pod vplivom kulturnega stanja uredil in okrasil. Gospodarsko stanje in kulturni razvoj pa sta usmerjala umetnostni razvoj hiše, orodja, pohištva itd. Gospodarske potrebe hmeljarstva so povzročile v Savinjski dolini nastoj velikih, masivnih gospodarskih poslopih in kozolcev; vsa dekoracija poslopja je odvisna od gospodarskega stanja našega kmeta. Tako ni dekoracija izraz umetnostnih čutov našega človeka, ampak predvsem posledica njegovega gospodarskega stanja. Izjemo dela v tem oziru ozemlje nabitih hiš, kjer pa ravno novodobni obrtniki zidarji v zidanih hišah, n. pr. na Murskem polju, uničujejo stare preproste barvane in plastične

motive; isti obrtniki povzročajo tudi na Bizeljskem nazadovanje barvnih pestrosti v zunanosti hiše.

Ker je zanimanje za ljudsko umetnost vedno intenzivnejše, bi želeli, da bi se takšna in podobna vprašanja, ker je njih rešitev brez podrobnega analitičnega raziskavanja nemogoča, v uvodu k ekstenzivnemu splošnemu delu, kot je Karlovškova Slovenska hiša, vsaj malo pretehtala.

Drugi del obravnava stavbe in pohištvo in obsega 15 strani uvoda in 26 listov slik. Vprašanje, ali so motivi narodni ali narejeni po obrtnih vzorcih, je posebno odprto pri umetnem mizarstvu. Naše starejše pohištvo je deloma tesarskega izvora; stari mizarji pa so, predno so se definitivno ustalili, delali dolga pomočniška potovanja, na podlagi katerih bi lahko z isto pravico trdil, da so ti stari obrtniki prinesli motive domov iz tujine, kot da so ti motivi narodni. To pa še posebno, ker se ti mizarški motivi, kot tudi oni, ki predstavljajo na slikah notranost hiše, niso nikjer globlje vsidrati. Kar se tiče sloga, lahko prenesemo te mizarške motive, pravtako kot večino poljskih znamenj in kapelic ali pa sobi št. 37 in 38 v mnoge druge alpske zemlje. Veliko vrednost pa predstavljajo slike hiš, katere spremlja v uvodu kot tekst kratek splošen očrt. Radi tehnične usmeritve dela, ki vsebuje mnogo truda in energije, a premalo globine in zmisla za vsebino problema se pa pokaže tudi tu pomanjkljivost teksta. Nedavno je izdal docent Melik v »Slovenački« slike tipične gorenjske hiše. Karlovšek jo podaja drugače, kar bi nujno moral v tekstu opravičiti in utrditi. Podobno je tudi z umetno konstruiranimi narodnimi stavbami. Ponosna hiša v Domžalah (št. 10) ali pa efektivistično in sentimentalno globoka leva (lesena) stran kmetске hiše št. 11. ne najdejo v nobeni moderni narodni stavbi svojih elementov. Načrti št. 5, 8, 9, 12, 14, 17, 18, 19, 27 hočejo z lesenimi hodniki in lesenimi ložami izsiliti človeku priznanje narodnega izvora. Pripominjam, da je renesansa splošno uporabljala rustiko, a vendar ni bila in tudi ni hotela predstavljati narodnega sloga. Dva elementa še ne ustvarita narodnega sloga, če je material, konstrukcija, kompozicija, dekoracija itd. drugačna. In končno nas pa spravi Valvasor zlasti po zadnji tretjini tretjega zvezka v dvom, ali je hodnik ab origine naš. Ali ni naš večji kmet povzel po naših samostanih in gradovih, in naš meščan po tujem mestu, od koder se je priselil k nam? In ali je hodnik res tako splošen, ali ni to samo značilnost večjih kmetij? Razlika pa med tem slogom, kakor je zasnovan v zgoraj imenovanih številkah, in med dozdevnim narodnim ali recimo restavracijskim slogom je kot med vasjo in provincijalnim mestom, oziroma med povprečno hišo v vasi in v provincijalnem mestu. Popolnoma drugo sliko pa predstavljajo št. 4, 7, 16; tudi »Kmečke stavbe na Dolenjskem« so dobre, slabša pa je št. 28. Prve slike naravnost kličejo po vaškem ambijentu in spadajo v našo prirodno kmetško pokrajino, v kateri bi bile že precej blizu trpljenju hiše v Beli Krajini, ekspresionizmu hiše v ljubljanski okolici, zunanji romantiki hiše št. 13 in konservativnosti št. 6. Slike so dobre, škoda samo, da sta Primorje in Korošica ter naše Podravje zapostavljeni in da sili Gorenjska preveč v ospredje.

Sicer je samo na sebi opravičeno, da tvori gorenjska hiša temelj gradiva na katerega se avtor opira s popolno sigurnostjo. V tako splošnem delu, kot je naše, bi gorenjsko gradivo moralo služiti za osvetljavo gradiva iz drugih slovenskih pokrajin. Radi gorenjski hiši analognega, vzporednega prikaza primorske hiše bi bil na mestu jasnejši prikaz diferenciacij hiše sredozemskega ali mediteranskega tipa, posebno še, ker so za to pripravili mnogo materiala Trinko, Rutar in Tuma. Naše jugoslovansko Podravje pa je važno radi nabite, ali da rabim Cvijičev izraz, nabojne hiše in njenih diferenciacij. Tako se v Sloveniji in s tem v slovenski hiši stikajo kamnita sredozemska, pretežno lesena alpska in prvotno nabita srednjepodonavska

hiša. Iz teh razlogov bi si še posebno želeli tako Primorja kot Prlekije poleg tipične zastopnice alpske hiše Gorenjske.

Kakor moramo v materialu ločiti dobre in originalne slike od večine idealizirano izumetničenih, tako moramo tudi v tekstu ločiti opis posameznih tipov hiš od postanka in razvoja hiše. Zanima nas tudi metoda, po kateri je avtor delal, zlasti pa viri, odkoder je črpal tako motive kot hiše z navedbo lokalizacije. Na izredni nepopolnosti literature temelji žal skrajno slabo, nestrokovno prvo in drugo poglavje, ki govorita o postanku in razvoju hiše, v katerih človek pogreša marsikje temeljnega šolskega znanja.

Kot poročevalec se omejim samo na nekatere ugotovitve. Stavbarstvo in arhitektura sta dva pojma. Vprašanje naše narodne umetnosti se ni rodilo šele po svetovni vojni, ampak zanimanje za to je rodilo že davno romantika z M. Majarjem. M. Murko je pred svetovno vojno izdal izčrpno delo o razvoju kmetske hiše pri Jugoslovanih, o katerem sta med Slovenci poročala v samostojnih razpravah F. Kotnik in J. Wester. Murko navaja v svojem delu tudi vso literaturo, ki je pa sicer zabeležena tudi v Dachlerjevih delih, za najstarejšo dobo pa v Jirečkovih. Doba renesanse je doba okoli 1500. Smoter etnografskega in tehniškega proučavanja je podan naivno, ker Karlovšek ravno ne pozna etnografske literature. Baš etnografija je bila, ki je tudi pri nas, da omenim samo Cvijića in »Naselja«, proučavala našo hišo z ozirom na »vremenske, krajevne in življenske razmere«. In neglede na nejasne pojme o prazgodovinskih dobah moram povdariti, da je racionalistična zgodovinska teorija v lovsko-živilnorojsko-poljedeljskem socialnem razvoju človeka na podlagi Hahnovih epohalnih življenjskih del opuščena, ker je geografsko proučavanje arheoloških in etnografskih ugotovitev pokazalo drugačne konkretne rezultate. Istotako je arheologija po Schmidu pokazala precej drugačen razvoj hiše, kot nam ga prikazuje Karlovšek po analogiji današnjih socialnih prilik. Vprašanje gospodarskega posloplja je reševal Rhamn, poleg njega pa tudi Dachler, ki je postavil danes prevladujoče naziranje, da se je ono razvilo šele v toku zgodovinskega razvoja. Še danes imamo v naši državi pokrajino, kjer prezimi živina na prostem ob kopah slame in krme. Gradišča predstavljajo selišča upravnih in vojaških slojev v bronasti in železni dobi ter odgovarjajo socialno tipu današnjih mest in ne vasi. Antropologija je ugotovila v naših krajih za čas do vključene bronaste dobe alpsko raso, ki predstavlja prvotnega prebivalca naših krajev, katerega šele s hallstattsko dobo nadomesti Ilir. Pradomovina Slovanov ni vzhodna in južna Rusija, temveč zahodna. V novi domovini niso Slovenci prevzeli hiše od Frankov, temveč »vremenu, krajevnim in življenskim razmeram« geografsko odgovarjajoče lesene (alpske), ilovnate (srednjepodonavske) in kamenite (sredozemske) prejšnjih prebivalcev. Takozvana frankovska hiša se je razširila po alpskem svetu s srednjeveško frankovsko kolonizacijo, kar sta ugotovila Frischauf in Dachler. Da so stanovali Slovenci po višinah, Obri po nižinah, to po Kronesovih, Levčevih in Hauptmanovih raziskavanjih ne drži. Vas (Haufendorf) je izraz načina zgodovinskega nastojanja vasi in morfologije terena, na katerem stoji. Pri taborih je vprašanje, ali so oni sploh kaj vplivali na razvoj slovenske vasi, oziroma slovenske hiše. Po dose-danjem znanju tega vpliva ni, vsled česar niso tabori omenbe vredni. Odrešitev Slovencev izpod obrske oblasti prekine z dotedanjimi rimskimi, italjskimi vplivi, katere nadomestijo zahodni frankovski, pozneje nemški. Kakor je škoda, da ni Karlovšek uporabljal že omenjenih virov za razvoj hiše na Slovenskem, tako je škoda, da ni uporabil študij Bancalarija, Schukowitza, Mella, Krauša, Hacqueta, Haberlandta in da si ni vzel za podlago pri razdelitvi tipov slovenskih hiš Dachlerja, čigar rezultate naj bi kritično ponovno obdelal, špeci-jelno za dimnico pa Geramba. Z izčrpno uporabo lite-

rature bi se nivô sistematičnega dela v uvodu zelo dvignil in knjiga bi postala osnovni vir za vsakega, kdor bi se bavil s slovensko hišo. Nazorno risani tipi so splošni, znak, da pri študiju naše hiše ne postopamo analitično, kakor je to začel Lokar. Pročiti hočemo našo hišo naenkrat, in sicer celotno, namesto da zbiramo material iz posameznih delov naše domovine in s tem omogočimo v nadaljnji bodočnosti s sukcesivno nabranim materialom znanstvenim in praktičnim potrebam zadovoljujoče delo. Ker Karlovšek ni imel dovolj preddel in ker ni uporabil že obstoječe literature, ni mogel podati o slovenski hiši več kot splošne in nepopolne slike.

V najboljšem delu teksta, v splošnem opisu hiše, je najboljša gorenjska hiša. Tip balkanske hiše spada v naše bratsko ozemlje in ker je prilično raziskan, bi lahko podal avtor tudi specijalne oblike balkanske hiše, katero primerja z dolensko. Slike ne potrjujejo navedb v tekstu, da je dolenska hiša enonadstropna; zelo dvomljiva je njena enonadstropnost v ravninah. Tudi ne obstoja enotna dolenska hiša; kakor Dachler pride Karlovšek končno sam do trodelitve dolenske, kočevske in belokranjske hiše. V mariborskem ozemlju, ali bolje rečeno, v našem Podravju je kovačnica kot na Tolminskem, Koroškem in tudi na Gorenjskem značilna le za visoke samotne kmetije, oziroma za mesta, kjer so se obdržale kot ostanek domače železne obrti, n. pr. v Dravski dolini. Prekmurska hiša je samosvoj izraz istega tipa, kot ga predstavljajo Prlekija in Dravsko polje, namreč nabite hiše. Dimnica na Kobanskem in na Pohorju bi radi svoje originalnosti zaslužila samostojno poglavje. Razlika med kraško hišo in dimnico je, potem ko so jo drugi, kot Murko, Geramb nazorneje ugotovili, preozka. Potrebne pa bi bile tudi tu diferenciacije, kot hiša v Reziji, na Tolminskem, v Brdih in na Krasu, ter v prehodni Čičariji.

Knjiga je zanimiva, ker nam kaže prehitro postavljene in rešene probleme, s katerimi se je predstavila javnosti ona struja v naši gradbeni tehniki, ki hoče po domačih motivih ustvariti restavracijski slog nasproti importu geometrične betonske arhitektonike in vzporednega stavbarstva. Kot pozitiven poizkus, ustvariti nekaj lastnega, jo moramo pozdraviti; kot prenačilen korak, katerega bo treba v bodočnosti še osigurati, pa zahteva od onih, ki so ga storili, da delajo na tem polju smoteno še naprej ter da se v slovensko hišo analitično poglobijo.

F r a n j o B a š.

Morocutti Camillo: Großdeutschland—Großsüdslawien. Wien 1928. — 103 str.

Nobena manjšinska literatura ne sme nositi pečata lastnega vprašanja, kajti kot taka bo večini onih, katerim je namenjena, neprebavljiva. Manjšinska vprašanja se morajo vtelesiti višjim političnim koncepcijam, idejam človečanstva in planetarnih kultur. Manjšinski problemi se še niso nikdar rešili radi manjšin, ampak vedno radi višjih kulturnih in političnih stremeljenj, katerim so bila manjšinska vprašanja ravno vključena. Po filhelenizmu je bila z Alzacijo in Loreno v borbi za premoč Zahodne Evrope nad nemškimi militarizmom, v borbi, ki je bila bojevana kot borba pravice nad silo, misel samoodločbe in svobode narodov združena s pojmi pravice in kulture, za katere se je na zunaj bila ravno Zahodna Evropa. Pod vplivom ruske revolucije je bila večina srednjeevropskih narodov politično osvobodjena; manjšinska vprašanja pa so še ostala in to deloma kot izraz kapitalističnega imperijalizma, deloma pa kot ostanek fevdalizma in socialne nadvlade prejšnjih časov. Seveda danes ta vprašanja daleko ne dosežajo težkoč in ostrin predvojnih narodnostnih problemov.

Morocutti je v svoji knjigi spojil vprašanje manjšine Nemcev v Sloveniji, ki jo je zapustil pri nas fevdalizem in pomanjkljivost socialne osvoboditve, z vprašanjem bodočnosti Evrope. Po njegovem naziranju bo Srednjo Evropo in s tem Evropo sploh rešila iz vseh mogočih kriz Nemčija, združena z Avstrijo; to pa vsled nemškega zmis-